

## Karel Van Isacker tachtig

Lode WILS

Op 25 juni ll. werd Karel Van Isacker tachtig. Vanaf begin 1981, toen ons tijdschrift werd omgevormd om zich toe te leggen op de geschiedenis van de Vlaamse Beweging, behoorde hij tot onze redactie. In 1988 meende hij dat hij zich op zijn vijfenzeventigste mocht terugtrekken. De redactie meende, dat ze op zijn tachtigste een balans van zijn rijke leven mocht publiceren.

Karel werd geboren in 1913 in Mechelen, waar zijn ouders een jaar eerder waren komen wonen, omdat zijn vader er tot atheneumleraar benoemd was. Philip Van Isacker was toen een jong, veelbelovend historicus die een wetenschappelijke loopbaan beoogde en die, naast zijn leeropdracht, volledig opging in het historisch onderzoek. Dat kunnen we lezen in zijn nagelaten memoires *Tussen staat en volk*. Zijn oudste zoon Karel vertelde later in *Geschiedenis voor mensen* dat hij ooit als kleuter, aan de hand van zijn vader, een beangstigend bezoek bracht aan de leeszaal van een archief: een broeierig, naar stof en vreemde dingen ruikend vertrek met akelige meubels, waar oude heren tuurden op vergeelde vellen. Toen hij weer buiten stond in de vrije wereld, dacht het knaapje dat hij aan een groot gevaar ontsnapt was. Wij weten nu beter: hij is niet ontsnapt aan de traditie van zijn voorgeslacht. Bij zover zelfs dat hij, net als zijn vader, niet alleen een historicus zou worden, maar ook een man van actie.

Philip Van Isacker engageerde zich tijdens de Eerste Wereldoorlog in sociaal-cultureel werk, samen met zijn collega atheneumleraar Maurits Sabbe, in het kader van de vaderlandslievende godsvrede tussen de verschillende opinierichtingen. Zo kwam hij in contact met allerlei vlaamsgezinde groepen die gekant waren tegen de Duitse *Flamenpolitik*. Naar het einde van de bezetting toe, ging hij een net van studiekringen uitbouwen die een plan van politieke actie zouden klaarmaken voor na de oorlog. Na de bevrijding speelde hij dan als vanzelf een rol bij de herinrichting van de katholieke partij op een meer volks- en vlaamsgezinde grondslag. Hij zou in 1919 volksvertegenwoordiger worden als kandidaat van de christelijke arbeiders, daarna secretaris van de Katholieke Vlaamse Kamergroep die het Vlaamse miniumprogramma van Frans Van Cauwelaert in wetten zou omzetten, en vanaf 1931 tot 1938 zowat ononderbroken minister zijn: eerst van Vervoer, daarna van Nijverheid en Arbeid, tenslotte en vooral van Economische Zaken.

Karel Van Isacker heeft dus van huis uit niet alleen de zin voor de geschiedenis meegekregen, maar ook het besef verantwoordelijkheid te dragen voor de gemeenschap. Bovendien werd de liefde voor de kunst hem zowel van moe-

ders- als van vaderszijde meegegeven, vóór alles ook de religieuze bezieling die hem naar het priesterschap zou voeren.

Karels eerste contact met de orde der jezuïeten had een minder eervolle aanleiding. Als elfjarige humanioraleerling bleek hij elke belangstelling voor de studie te missen en de latere wreker van de schendingen van ons natuurlandschap werd betrapt op schendingen in de Mechelse kruidentuin, waar hij zwanekotten in de vijver had helpen duwen. Zoals bekend, volgt in de meeste heiligenlevens de bekering pas na een losbandige jeugd. Karel moest naar „een streng internaat” en daarvoor werd het jezuïetencollege van Aalst gekozen. Daar zou hij later gegrepen worden door zijn poësisleraar, aan wie hij zijn liefde voor de studie en ook zijn religieuze roeping dankt. Beide werden bevestigd in Namen, aan de Facultés Universitaires Notre Dame de la Paix, onder invloed van Pater Leopold Willaert, die de historicus Van Isacker later als „zijn meester” zou herdenken.

In 1933, twintig jaar oud, is Karel Van Isacker dan ingetreden bij de jezuïeten waar zijn opleiding tot 1946 zou duren: noviciaat, studie van geschiedenis, filosofie en theologie, met tussendoor legerdienst, mobilisatie en leraarschap, met tijdens de bezetting de ervaring van de zware bombardementen van Leuven, en na zijn priesterwijding nog een laatste jaar noviciaat in Engeland. Om gezondheidsredenen kon hij niet naar de missies, maar begon hij een administratieve carrière in de orde. Van haar weekblad *De Vlaamse Linie* was hij in 1949-1950 gedurende tien maanden hoofdredacteur, maar daarvan herinnerde hij zich later vooral zijn gebrek aan ervaring en aan vrijheid.

*De Vlaamse Linie* werd vanaf 1 oktober 1948 uitgegeven, als Vlaamse editie van het weekblad van de Nederlandse jezuïeten, *De Linie*. Het nieuwe blad spreidde een fel anticommunisme, een opvallende „pauzelijkheid”, Vlaamsgezindheid en aandacht voor sociale toestanden tentoon; het hekelde constant en radicaal de excessen van de repressie. Zijn hoge oplage van ongeveer 15.000 exemplaren dankte het, in het sterk gepolariseerde naoorlogse klimaat, aan zijn imago als Vlaamse spreekbuis, bijzonder inzake de repressie.

Op 1 oktober 1949 vertrok de Nederlandse directeur-hoofdredacteur die het blad opgestart had. Wegens ziekte van zijn opvolger kwam die taak nu in feite op de schouders van Van Isacker terecht, al was die nog maar sinds juni aan de redactie verbonden. Op 3 maart 1950 zou zijn benoeming tot hoofdredacteur volgen.

Van Isacker nam een ruimere houding aan dan zijn voorganger, door b.v. ook een interview met een niet-katholiek geleerde op te nemen. Hij verscherpte het flamingantisme en trok medewerkers aan die wegens hun oorlogsverleden veroordeeld waren, zoals Lode Claes, die politiek redacteur werd, en Filip De Pillecyn. Over de repressie schreef zijn blad op 18 november 1949: „Hoofdzakelijk katholieke Vlamingen waren de slachtoffers. Voor gelijkwaardige feiten werd de linkse gespaard, maar de katholieke moest weg”.

Nog in november vroeg de adviesraad, onder voorzitterschap van Mgr. Karel Cruysberghs, het verdwijnen van de „zwarte” toon van het blad. Hoewel de oplage in 1950 steeg naar een hoogtepunt van 17.500 exemplaren, werd Van Isacker in juni van dat jaar ontslagen, omdat zijn beleid te breed bevonden werd. Directe aanleiding was een enquête, waarin Cyriel Verschaeve genoemd werd als de belangrijkste Vlaming van het moment. De redactieploeg werd vernieuwd om „van die zwarte toon af te geraken”.<sup>1</sup>

In 1950 kreeg de 37-jarige de opdracht die zijn verder leven zou bepalen, geschiedenis doceren aan de Handelshogeschool Sint-Ignatius te Antwerpen. Professor Pater Van Isacker maakte de groei en de omvorming mee van die instelling: van de aanvankelijk tweetalige hogeschool, waar nog contact mogelijk was met de 400 studenten, naar de latere Universitaire Faculteiten met duizenden anonieme toehoorders. Hij doceerde er dertig jaar lang, de hele waaier van vakken betreffende de jongste twee eeuwen: politieke geschiedenis van België, sociale geschiedenis van België, algemene hedendaagse geschiedenis, oefeningen, encyclopedie. Hij was een boeiend lesgever die de leerstof actualiseerde, omdat het hem er om te doen was de eigen tijd te verklaren vanuit het verleden. Niet alleen de docent, maar ook de onderzoeker Van Isacker liet zich stimuleren door zijn studenten, op wier vragen hij een historisch antwoord zocht. Onder meer zijn groot werk *Mijn land in de kering* zou groeien uit zijn colleges over de geschiedenis van België. Ik had het voorrecht die te mogen bijwonen toen hij de Francqui-leerstoel bekleedde te Leuven, waar week na week het grote auditorium volliep voor de heldere, bevattelijke uiteenzetting van zijn persoonlijk verworven visie. Geen wonder dat zijn oud-studenten hem als „de grote prof” in hun herinnering bewaren.

In zijn faculteit was professor Van Isacker een man met gezag. Niet dat hij zich toelegde op de vele bestuurstaken die het onderwijs, het contact met de studenten en het onderzoek nu eenmaal vereisen. Hij kwam alleen naar een vergadering, als hij dacht dat hij daar nodig was, om er met het volle gewicht van zijn prestige en zijn erkende wijsheid een zaak te bepleiten. Met zijn tijd woerde hij om de lange reeks boeken te kunnen schrijven waarvoor wij hem hier huldigen.

Want Pater Van Isacker behoort tot de baanbrekers van de contemporaine geschiedschrijving in ons land. Tot na de Tweede Wereldoorlog hadden onze universiteiten de studie van de negentiende eeuw verwaarloosd, om van de twintigste te zwijgen. Met de revolutie van 1830 hield de wetenschappelijke geschiedschrijving ongeveer op; wat daarna kwam was stof voor geëngageerde liefhebbers. Karel Van Isacker maakte deel uit van de eerste groep historici die, hoewel gevormd in de studie van het Ancien Régime, rond 1950 overschakelden naar die van de negentiende eeuw: Mgr. Aloïs Simon, Kan. Roger Aubert,

1. Voor dit alles B.R.C.A. BOERSEMA, *De Limie 1946-1963*, Amsterdam 1978, 115-136.

Pater Servaas H. Scholl, Prof. Theo Luykx. Prof. Jan Dhondt zou in 1955 het Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis stichten, dat een honderdtal werkinstrumenten heeft ter beschikking gesteld voor de volgende generaties van onderzoekers.

In het jaar 1955 was Van Isackers Leuvense doctoraatsverhandeling al in druk verschenen: *Werkelijk en Wettelijk Land. De Katholieke opinie tegenover de rechterzijde 1863-1884*. Het was meteen een schot in de roos. Weinig werken, en bij mijn weten geen enkel Nederlandstalig werk, hebben zulk een invloed uitgeoefend op onze geschiedschrijving van de volgende decennia. Op basis van een grote verscheidenheid aan bronnenmateriaal werd een nieuwe problematiek aangesneden, die van de verhouding binnen de katholieke opinie tussen de ultramontanen en de liberaal-katholieken. De eersten volgden paus Pius IX in zijn radicale afwijzing van de maatschappij die uit de Franse revolutie was voortgekomen, terwijl de laatsten daarmee een accommodatie zochten. Toen het ultramontanisme onder paus Leo XIII verplicht werd zijn politieke actie te verzaken, sloot het aan bij de corporatieve beweging en werd het de stichter van de christen-democratie.

Met zijn doctoraat trok Pater Van Isacker de aandacht van de kleine historische wereld in België, maar met zijn tweede boek zou hij plotseling naam maken bij het brede publiek in Vlaanderen: in 1959 verscheen *Het Daensisme. De teleurgang van een onafhankelijke christelijke arbeidersbeweging in Vlaanderen 1893-1914*. Het ging over een belofterijke volksbeweging in het Aalsterse, die uit de katholieke opinie werd gestoten en naar de ondergang gedreven, én uit gebrek aan inzicht, én uit politieke hartstocht van de conservatieven. Dat de Gentse bisschop zich daartoe geleend had, lag aan zijn zwakheid en wellicht meer nog aan de al te nauwe banden die in het laatste kwart van de negentiende eeuw werden gelegd tussen de conservatieve katholieke partij en de Kerk in België. Het was een aangrijpend en tegelijk een moedig boek. „Het is gemakkelijk uit de hier verstrekte gegevens politieke munt te slaan”, lezen we in de inleiding. „Dat ware kinderachtig. Geschiedenis is niet bedoeld om stof voor politieke twisten te leveren. Het hier voorgelegde werk wil integendeel, door een eerlijk getuigenis over eigen fouten in het verleden, die het gevolg waren van politieke onverdraagzaamheid, helpen om de geesten ruimer en milder te maken, en vrij van vooroordelen”.

De volle betekenis daarvan vatten we pas, wanneer we bedenken dat dit boek werd geconcipieerd en geschreven tijdens de schoolstrijd van 1954-1958. De klimaatverandering in ons land, die gewoonlijk wordt gesitueerd rond het schoolpact in 1958 en het tweede Vaticaanse concilie, is zeker voorbereid en mee tot stand gebracht door het werk van historici als Simon, Aubert en Van Isacker, zoals door Van Isackers *Werkelijk en Wettelijk Land* en door het vervolg daarop: *Averechtse Democratie. De Gilden en de christelijke democratie in België 1875-1914*, dat evenals *Het Daensisme* in 1959 verscheen.

Met *Het Daensisme* ontstond een langdurig verbond tussen Professor Van Isacker en De Nederlandsche Boekhandel. Het verbond is zeker voordelig geweest voor beiden. Het succes van *Het Daensisme* was niet alleen te danken aan het fascinerende onderwerp, de vernieuwende inhoud, de openheid waarmee het boek was geschreven, de compositorische kracht en de schitterende taal, maar ook aan het dynamisme van de uitgever. Hetzelfde mag gezegd worden van het tiental boeken die in dat spoor zouden volgen. Want Karel Van Isacker verknippte zich niet in artikels die vergeten worden, wanneer de volgende aflevering van het tijdschrift verschenen is, hij concentreerde zich op boeken en kon dat ook, omdat zijn uitgever hem daarvoor een publiek verzekerde. De Nederlandsche Boekhandel heeft daar trouwens wel meer aan verdiend dan alleen de dankbaarheid van het nageslacht. Een wetenschappelijk historisch werk uitgeven is in dit land een goede daad, maar Van Isacker uitgeven is bovendien een goede zaak, wat te merken is aan de vele herdrukken en nieuwe edities.

Aangemoedigd door het succes van *Het Daensisme*, zette hij zich aan een reeks boeken: *De Antwerpse Dokwerker 1830-1940* (1963), voorafgegaan door *Meesters en Huurlingen. De Staking van 1907 aan de Haven van Antwerpen* (1962) en gevolgd door *Afscheid van de havenarbeider 1944-1966* (1967). Dat waren opnieuw voorbeelden ervoor hoe wetenschappelijk werk vlot leesbaar kon gemaakt worden, en ontdaan van de nutteloze, onaantrekkelijke en dure overdaad aan wetenschappelijk apparaat, die aan de universiteiten nog teveel gold als een bewijs van degelijkheid. Opvallend was de verschuiving van de aandacht naar de gewone man, de anonieme sjouwer. In het vervolg zou Professor Van Isacker er steeds meer op drukken, zoals hij al gedaan had in de inleiding tot zijn eerste boek, dat de geschiedenis het volk moet zoeken en niet alleen de politieke, sociale of andere *leiders*. In samenhang daarmee gebruikte hij bronnen die door de meeste historici verwaarloosd waren, zoals liederen en andere volksliteratuur, kranten, tekeningen, schilderijen en foto's die de kijker veel directer met de voorbije werkelijkheid — en met voorbije armoede — in contact brachten dan een lange beschrijving het had kunnen doen.

Uitzonderlijk voor de historici van destijds, was dat Van Isacker zijn beschrijving van de havenarbeid voortzette voorbij de Eerste Wereldoorlog, ja zelfs tot op de dag waarop hij zijn onderzoek afsloot, dus tot één jaar of minder voordat zijn boek verscheen. Dat was slechts mogelijk omdat hij door zijn vroegere werken in allerlei kringen een zo groot vertrouwen had gewonnen, dat archieven en privé-documentaties voor hem opengingen. Had hij overigens niet reeds de Camille Huysmansprijs gewonnen, die hem door de oude staatsman zelf werd uitgereikt, alsook de Lode Baekelmansprijs?

Professor Pater Van Isacker wijst een overdreven benadrukken van het belang der economische factoren af; geestelijke motieven primeren en leiden de gang van de geschiedenis, beweert hij. We zouden daaraan kunnen twijfelen, als we zijn eigen enorm gestegen productiviteit zien tijdens de *golden sixties*. Op tien jaar tijd, van 1962 tot 1971, verschenen er van hem negen nieuwe boeken plus

twee heruitgaven. Op verzoek van zijn uitgever Albert Pelckmans schrijft hij een bezinning over zijn ambacht als historicus, *Geschiedenis voor Mensen* (1964), waarvan de drukkerij Buschmann een juweeltje maakt. Hij speelt in op de actualiteit: bij de herdenking van de stichting der eerste Internationale Arbeidersvereniging in 1964, publiceert hij *De Internationale te Antwerpen 1867-1877*; na de verklaring van de Belgische bisschoppen van 13 mei 1966 over de universiteit van Leuven geeft hij een documentenverzameling uit: *Herderlijke Brieven over politiek 1830/1966* (1969).

In de inleiding van dit boek geeft de auteur een historische verklaring, alsook een onbewimpelde veroordeling van „de confessionalistische verwarring tussen het politieke en het religieuze domein, het autoritaire optreden van de bisschoppen en de gewetensdwang die de lagere geestelijkheid uitoefent”, al in de negentiende eeuw tegen de liberale partij. „Uit de veroordeling van het Vlaams nationalisme in 1925 blijkt thans, nu men tegenover deze bewogen periode afstand kan nemen, hoezeer de geleidelijk aangenomen gewoonte om met religieuze gezagsargumenten tot de gelovigen over de aangelegenheden van het openbare leven te spreken, tot vergissingen en machtsmisbruik hebben kunnen leiden, en in welke mate een aanvankelijk door het waarachtig religieuze belang geïnspireerd optreden tenslotte een bedreiging voor dit belang kon worden, althans bij een deel van het volk”.

Van Isackers verbazende vruchtbaarheid leidde wel eens tot overhaasting, zijn heldere borsteling van tegenstellingen tot een ontbreken van nuanceringen, zijn zorg om het mooie woord en de treffende titel kon wel eens de diepgang schaden. Maar zeker zou men zijn indrukwekkende produktie moeilijk kunnen verklaren zonder de ascese die hij in de *Societas Jesu* geleerd had. Die liet hem toe om jaar na jaar en dag aan dag, volgens een vast werkschema te arbeiden aan wat ook zijn priesterlijke taak was: zijn tijd door de kennis van het verleden bewuster en dus schoner en beter te maken, het mysterie van de mens te achterhalen, én de werkelijkheid die achter de zichtbare dingen verborgen ligt.

„Geschiedschrijving is onvermijdelijk en noodzakelijk subjectief. De positivistische historiografie, die de geschiedenis als een exacte wetenschap behandelde, schijnt tot het verleden te behoren. Wie denkt er nu nog dat geschiedenis absolute en definitieve zekerheid kan verstrekken, als men haar wetten maar eerbiedigt? Toch blijven historische scholen een onbehaaglijk groot belang hechten aan het kwantitatief onderzoek, aan het tellen en becijferen van demografische, economische en technische gegevens... Men gaat aan geschiedenis doen met de mentaliteit van een boekhouder: betrekkelijk precies kan men cijfers uit het verleden opdiepen en in rijen, tabellen en grafieken schikken; men kan er zelfs geleerde conclusies uit trekken, maar voor de diepere zin van het verleden heeft men geen oog. met een dergelijke mentaliteit is men ver afgedwaald van de enig geldige, humane opvatting van de geschiedenis, die naar de mens en het mysterie van het menselijk leven speelt”.

Er zit in deze teksten uit *Geschiedenis voor Mensen* meer dan onvrede over de kwantitatieve geschiedenis, die op haar plaats van hulpwetenschap zou moeten blijven. We voelen er, dat Pater Van Isacker niet helemaal gelukkig is met de geschiedschrijving, ook niet zoals hijzelf ze in de voorbije twaalf jaar bedreven heeft. De kandidaat-missionaris en de hoofdredacteur van *De Vlaamse Linie* zijn niet dood in hem. En hij vervolgt: „Een gelovige en een agnosticus, een progressist en een behoudsgezinde, een leek en een priester, en zelfs eenvoudigweg een jong mens en een grijsaard hebben allen uiteenlopende ervaringen van hun tijd: wanneer zij aan geschiedenis doen moeten zij, van uit hun verschillende levens- en tijdsvisie, hetzelfde verleden verschillend zien... Deze verscheidenheid is niet ergerlijk maar integendeel verblijdend, want zij maakt de geschiedenis beter in staat om haar zending te vervullen: de eigen tijd bewuster maken door de kennis van het verleden. De „eigen tijd” is immers... de veelvuldigheid van elkaar kruisende, tegenstrijdige of complementaire opvattingen en strevingen die alle de verklaring van hun historische achtergrond zoeken. Iedere tijdgenoot heeft het recht op zijn levensvisie, en dus ook het recht en de plicht om de historische zin van zijn wereld te kennen. De uiteenlopende resultaten van dit subjectief historisch onderzoek hebben objectieve waarde, omdat zij bijdragen tot de voltooiing van het globale beeld. Het zou daarom hoogst onhistorisch zijn, een interpretatie van het verleden als waardeloos te verwerpen omdat zij christelijk, of agnostisch, of liberaal gekleurd is”.

Ik heb de indruk, bij het lezen van deze tekst, dat Pater Van Isacker zich afvroeg of hij de geschiedenis wel genoeg als gelovige en als priester beoefende, of hij niet teveel offerde aan de positivistische strekking van de universitaire geschiedschrijving.

„Subjectieve geschiedenis is niet hetzelfde als oneerlijke geschiedenis... wat juist de geschiedenis wezenlijk moet zijn: de subjectieve maar eerlijke interpretatie van het verleden van uit de beleving van de eigen tijd, en de verklaring van de eigen wereld door het inzicht in haar historische achtergrond. De historicus is geen registrator van feiten. Hij is een heerscher... Het verzamelen en schiften van documenten is maar een inleiding tot het eigenlijke werk van de historicus. Na deze voorbereiding, die het wetenschappelijk onderdeel is van de historiografie, begint de kunst van de geschiedenis, waarbij de verbeelding een beslissende rol speelt. Positivisten die begaan zijn met de zogenaamde wetenschappelijke objectiviteit van de geschiedenis, huiveren bij het woord „verbeelding” dat hun een heiligschennis lijkt. Maar zij vergeten dat verbeelding nog niet hetzelfde is als verzinnen... Alle kunst die de mens tot voorwerp heeft, benadert het mysterieuze... Ook de *ars historiae* moet het mysterieuze in de mens suggereren én intact laten. Is daarom niet een nieuwe vorm van geschiedschrijving wenselijk die, zoals de moderne romankunst, een grotere eerbied betoont voor het menselijk mysterie? Het historisch werk van vele universitair geschoolden getuigt in dit opzicht van een verkeerde opleiding. Men

heeft er zozeer wetenschapsmensen van gemaakt dat de kunstenaar in hen verschrompelde''.

Tussen de voltooiing in 1967 van de reeks boeken over de Antwerpse havenarbeider en Van Isackers volgende historische studie, het eerste deel van *Mijn land in de kering*, ligt elf jaar. Bij het introduceren van zijn nieuwe vorm van geschiedschrijving is hij niet over één nacht ijs gegaan. Wel kunnen we in zijn vier publikaties uit de jaren 1969-1971 al elementen vinden die zullen terugkeren in zijn later, groot werk. We merkten het al aan de inleiding tot *Herderlijke brieven over politiek*, die een pleidooi was voor „het einde van het autoritair confessionalisme''.

„*Het land van de dwazen*, dat is het land waar de natuur stelselmatig wordt vernield, waar schoonheid en oorspronkelijkheid worden opgeofferd aan de welvaart; het land met de vergiftigde lucht, met het lawaai en de stank van de steden, met het vernielde landschap... Het land van de dwazen, dat is het land waar men het normaal vindt acht uur per dag, vier vijfden van het leven, weg te gooien aan een zinloos werk dat de mensen leeg maakt en verstikt; het land waar men in ruil voor een salaris graag zijn ziel en zijn vrijheid prijsgeeft... De wortel van onze verdwazing is de hebzucht, de jacht op bezit en aanzien... Maar het heeft geen zin, tot de mensen over onthechting te spreken wanneer het milieu ontbreekt waarin deze deugd kan gedijen... Daarom is de vernieling van ons levensmilieu het centrale probleem van deze tijd... Nergens ziet men enig teken van omkeer. Daarom heeft de jeugd gelijk met haar verbeterprotest... En wie mens is gebleven, moet dit protest steunen en bereid zijn, zelfs tot de dwaaste daad, om het levensmilieu te behoeden voor verdere vernieling en de mens te beschermen tegen de aanranding van zijn oorspronkelijkheid en zijn geestelijke vrijheid''. In deze bewoordingen wakkerde Professor Van Isacker in december 1969 het studentenprotest aan. Al jaren voordat dit „de verbeelding aan de macht'' riep, had hij voor de verbeelding een beslissende rol in de geschiedschrijving gevorderd. Zijn essay — of moet ik zeggen zijn pamflet? — kende een buitengewoon succes en zou jaar na jaar worden herdrukt.

Een maand na *Het land van de dwazen* voltooide de auteur zijn uitgave van *De zaak Irma Laplasse. Stukken voor een dossier*. Daarin stelde hij dat deze volkswrouw, die op 30 mei 1945 wegens verklipping was terechtgesteld, onschuldig was ter dood gebracht. „Zij was het slachtoffer van haat en wraakgevoelens en van een verbijsterende lichtzinnigheid bij de openbare aanklager en het krijgsgerecht''. Het doel van de befaamde historicus was, via een proces wegens smaad aan de magistratuur een herziening van het proces-Laplasse af te dwingen. Er ontstond een beroering, zoals hij bedoeld had, en de minister van Justitie stond inzage van het gerechtelijk dossier toe. Daaruit bleek dat de openbare aanklager had gehandeld naar de regels van zijn deontologie als magistraat. Wel bleef Van Isacker overtuigd dat er een gerechtelijke dwaling was gebeurd, zoals hij betoogde in een nieuw boek, *Het dossier Irma Laplasse*. De minister zag echter geen aanleiding tot een herziening van het proces. Op



Pinksteren 1993 heeft Van Isacker opnieuw, op grond van een nieuw gegeven, eetherstel gevraagd voor de gefusilleerde vrouw.

Na 1971 verscheen er een hele poos niets meer van Van Isacker. Na verloop van tijd vertelde hij aan zijn vrienden dat hij materiaal verzamelde voor een groot, nieuwsoortig werk als de bekroning van zijn oeuvre. Dat werd dan *Mijn land in de kering 1830-1980*, waarvan het eerste deel in 1978 verscheen. Het beschreef *Een ouderwetse wereld* vóór de Eerste Wereldoorlog. Luister naar de aanhef: „Als een sieraad lag Brussel in het Brabantse landschap dat ongerept tot aan de stadswallen reikte... „Een land als een tuin”, zo zagen de buitenlanders het staatje dat onverwachts uit het Brusselse oproer van 1830 werd geboren. Hen trof de zindelijkheid en de eenvoud van het intens bebouwde gebied...”

Nog veel meer dan in zijn vroegere reeks over de dokwerkers maakte de auteur gebruik van prenten en foto's, van getuigenissen uit dagboeken en reisverhalen, van beschrijvingen uit de volkskunde en uit romans. De verscheidenheid van landschappen, huisvesting en werk, de volksgebruiken, de godsdienst en alles wat het leven van de mens vorm gaf, kwamen aan bod. Een enkele keer werd er een minister genoemd, ik zou zeggen, bij vergissing, want van de traditionele politieke geschiedenis was hier geen sprake, zomin als van de ons vertrouwde economische geschiedschrijving, of welke dan ook.

Sinds vijftig jaar had de school der *Annales* ervoor gepleit om de *histoire événementielle* te vervangen door een structurele geschiedschrijving die de langzame verschuivingen in het dagelijks leven van de verschillende volksgroepen zou bestuderen, de mentaliteiten, de collectieve psychologie. Hier werd nu voor het eerst vanuit dat gezichtspunt een synthese geschreven voor ons land in de hedendaagse tijd.

Niet alleen de bronnen, de inhoud en de vorm waren nieuw in dit werk, maar vooral de geest waarin het was geconcipieerd. Het was die van *Het land van de dwazen*: een aanklacht tegen de gehele negentiende-eeuwse ontwikkeling. Het ging over de ontredde van het platteland, over de onmenselijke stad, de afbraak van de oude wereld, de volksontvoogding die uitliep op volksontarding, de kerk die misbruik maakte van haar geestelijk gezag, en de vrijzinnigheid die probeerde het geloof uit te roeien.

„De mensen waren welvarender geworden maar ook armer omdat de waarden werden omgekeerd. Zij begonnen zich te gedragen alsof er achter de zichtbare dingen geen andere werkelijkheid verborgen lag. Het geloof in de technische vooruitgang maakte de mensen blind voor de langzaam verworven wijsheid dat de materiële behoeften ondergeschikt dienen te blijven aan de geest en dat het evenwichtige bestaan maar mogelijk is als de band behouden blijft met de natuurlijke, uit de aandacht van generaties gegroeide omgeving. In zijn trots om de technische verwezenlijkingen verloor de mens uit het oog hoe dodelijk het is, de continuïteit van een geestelijke groei te verstoren waarin al het waardevolle behouden dient te blijven dat de vorige geslachten hebben vergaard”.

Van Isackers *philippica* ligt in de lijn van het wijd verspreid verzet in de westerse literatuur tegen mechanisering, industrialisatie, kapitalisme en verstedelijking. Zijn lyrische verwoording doet denken aan *De kleine Johannes* van Frederik Van Eeden: in 1830 een land als een tuin, waarin Windekind rondzweefde, en in de twintigste eeuw het monster van de grote stad, waarin Pluizer onze gids is. Het succes van dit werk was buitengewoon: meer dan twintigduizend exemplaren zouden ervan verkocht worden. Het werd bekroond door de *Scriptores Christiani*.

Van Isackers collega's-historici keken onwennig aan tegen dat buitenissig monument van geschiedschrijving waarin de eerlijke subjectiviteit in de praktijk was gebracht. Hoe moest je een historisch werk beoordelen, waarvan het *Woord vooraf* zegde: „Dit boek is geen objectieve beschrijving van het verleden. Het is een poging om de actualiteit van honderdvijftig jaar geschiedenis te begrijpen... die... van een nog vriendelijke samenleving de betonmaatschappij maakten die ons kwelt en ergert. Zo een opzet puilt van de vooroordelen. Maar wat nut hebben stapels exact omschreven historische waarheden als zij niet helpen om de zin van een ontwikkeling te vinden?”

In sommige recensies werd aan de auteur conservatisme verweten, of zelfs een reactionaire gezindheid. Hij antwoordde: „ik wil niet terug naar het verleden, maar ik wil dat de mens in geestelijke continuïteit blijft met zijn verleden; mijn bedoeling zal beter begrepen worden na het verschijnen van het tweede deel”. Om de voltooiing daarvan te bespoedigen, aanvaardde hij in 1980 vroegd het emeritaat, na dertig jaar gedoceed te hebben.

Deel 2 verscheen in 1983, met als ondertitel *De enge ruimte 1914-1980*. „Dit is de geschiedenis van een om zijn ongerechtigheid verwerpelijke tijd. Zij beschrijft, aan de hand van vele getuigenissen, een ontwikkeling die leidde naar een onmenselijke wereld”. En aan het slot: „Men zou deze geschiedenis andersom kunnen schrijven en, met bijna dezelfde bronnen en getuigenissen, het goede bijeenlezen dat de mens verrichtte om zijn bestaan zinvoller te maken. Maar zo'n optimistische geschiedschrijving is verwerpelijk als zij de boosaardigheid van het bestel zou wegmoffelen: dan verhult zij het gevaar dat de mensheid bedreigt en breekt zij de wil tot verzet en opstandigheid. De wereld is somber en de schaarse lichtpunten worden zwakker. Wie het zegt doet niet meteen aan demoraliserend pessimisme. Misschien helpt hij de weg vinden naar een klaardere toekomst”.

Vanuit welke gezichtshoeken wordt de boosaardigheid van het bestel belicht? In dit verhaal waarin de twee wereldoorlogen een grote plaats innemen, komt natuurlijk het pacifisme op de voorgrond, ook tegenover de in 1983 heersende atoomdreiging. De teloorgang van het idealisme, met name van het katholieke vlaams-nationalisme dat in de oorlog werd misleid, werd gevolgd door een repressie die was „het feest van de haat”. Het milieubehoud, de afwijzing van de techno-bureaucratie met haar kernenergie en van de consumptiemaatschappij in het algemeen, zijn de dominerende ideeën.

Zoals veertien jaar eerder in *Het land van de dwazen* roept de auteur op tot het meest radicale verzet: Alleen als velen zich vreemdelingen gaan voelen in dit technologische en intuïtieloze bestel, is er een kans op „het herstel van de band tussen de bewoners van het eigen, vertrouwde huis, die bevrijd zijn van de verslaving aan de machine. Eerst moet echter de wortel van het kwaad worden uitgerooid: het gelegaliseerd geweld van de machten die, met het recht van de sterkste, over de wereld beschikken. Kan een stelsel dat op geweld is gevestigd en geweld aankweekt, anders worden bestreden dan door gewelddadige uitroeiing? De destructie van alles wat de mens behoeft om te leven, deze genocide ten profijte van enkelen, is een zo hatelijk onrecht dat ieder zich aan de zijde zou moeten scharen van wie bereid zijn alles prijs te geven om er een einde aan te maken”.

Maar wat na die revolutie? „Er is slechts kans op een toekomst, als de mens er in slaagt te breken met de doem van een bestaan dat op louter stoffelijke welvaart is gericht”. Het antropocentrisme „bestendigt het kwaad waaraan wij ten onder gaan”. Een demonisch bestel en de radeloosheid van velen zijn de vruchten van onze dwaze trots, onze waanidee dat wij God kunnen missen. „Een eindeloos leed van angst en verlatenheid weegt op de mens. Dat zijn wanhoop een gevolg is van Gods afwezigheid en een verbeiden van zijn terugkeer beseft hij niet. Dit is de enige ‘hoop achter het licht aan de einder’: misschien groeit uit de vertwijfeling opnieuw de nood aan God. Het kan het begin zijn van een advent”.

Dit langverwachte boek baarde natuurlijk het nodige opzien. Het werd bekroond met de prijs van De Standaard. Sommigen vergeleken Van Isacker met Johan Huizinga, die zo aanschouwelijk de levende mens en zijn cultuurvormen uitbeeldde, met een bewuste eenzijdigheid in conceptie en documentatie en met een groot stilistisch vermogen. Ook Huizinga trad op als „aanklager van zijn tijd”.

Pater Van Isacker zegde later zélf over *Mijn land in de kering*: „Zeker het tweede deel is geen geschiedschrijving meer; ik wist dat het zou worden afgevoerd door de overgrote meerderheid van mijn vakgenoten. Het is wel een historisch verhaal. Echte geschiedschrijving veronderstelt afstandelijkheid of toch poging tot afstandelijkheid, en die is er hier niet, integendeel. Ik vel een oordeel over de ondergang van de westerse beschaving, die ik wil verklaren en waarvoor ik wil waarschuwen. Ik heb dit niet geschreven als historicus, maar als een mens die bezorgd is en wil begrijpen wat er mis gaat. Ik voel mij verantwoordelijk voor deze tijd: daarom heb ik mijn katheders eens verlaten, en in het licht van mijn historische kennis mijn ervaring verwoord van *deze* tijd, waarin het negatieve overheerst in mijn ogen. Daarom heb ik in het boek gekozen voor *die* trends die mijns inziens het meest verklarend zijn voor de catastrofe waar we vóór staan”.<sup>2</sup>

2. Interview 13 okt. 1986.

Tijdens zijn twaalfjarig labeur aan *Mijn land in de kering* voorspelde Van Isacker herhaaldelijk dat dit zijn laatste boek zou zijn. Dat betekende niet dat de zeventigjarige hoogleraar emeritus niet meer wetenschappelijk bedrijvig bleef. Hij zette de redactie voort van de reeks „Mens en Tijd” bij de Nederlandsche Boekhandel, waarin onder zijn supervisie tientallen boeken verschenen. Ook bleef hij actief in de wetenschappelijke commissie die de televisie-uitzendingen van de B.R.T.N. over de Tweede Wereldoorlog begeleidde, en in het K.C. Peeters-Instituut voor Volkskunde in Antwerpen. Hij trad toe tot de redactie van *Wetenschappelijke Tijdingen* en tot de Algemene Vergadering van het Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme. In 1986 ontving hij de Erepenning van de Marnixring.

In 1989 verscheen een essay waar de verontruste zielzorger jarenlang mee bezig geweest was: *Ontwijding*. „Het geloof dat een dwaasheid is voor de wereld en een ergernis voor het verstand, leeft nog. Nog smeult de wick. Maar wat zal ervan overblijven, als men verder de eerbied uit de kerken blijft bannen?... De concilievaders (in Vaticanum II) haalden het kerkelijk leven overhoop, legden sinds eeuwen vaststaande regels ter discussie, wakkerden de vernieuwingsdrang aan en schenen te verwachten dat alles in orde zou komen met enkele beginselen. Van de eigenlijke wereld hadden zij geen weet.” Daarbij kwam „het falen van het gezag” in de Kerk. Maar „Dit is de kern: het verlies van het geloof door het verlies van de wijding. Er is nood ‘aan de wederontmoeting met het sacrale dat de aanwezigheid van het eeuwige helpt terug te vinden’.”

Dit is het voorlopig laatste boek van de historicus Van Isacker, die voor alles priester wilde zijn en dat gebleven is ook. Zijn vrienden en zijn lezers wensen hem bij zijn tachtigste verjaardag veel werkkraft.

Graaf de Grunnelaan 14  
3001 Heverlee